

Un autor que canvia - Un sentiment que s'aferma

"UNITATS DE XOC"

Amb les notes que ara escrivim voldríem posar de relleu dues qualitats del llibre "Unitats de xoc", de Pere Calders.

La primera és l'humor que traspua per totes les ratlles, que veiem relacionada amb l'obra anterior del mateix autor.

Calders se'ns havia revelat com a contista ara fa justament dos anys i mig. Era pel maig del 1936 que els Quaderns Literaris li editaven un primer aplec, que el feia entrar, per quedar-s'hi, al camp dels contistes acreditats. Deien, aleshores, que a Catalunya hi havia pocs contistes del to que el novell escollia: es tracta d'un xicot joveníssim, carregat d'imaginació i d'humor per a utilitzar-la, mancat d'experiència. I, certament, era d'aquesta manera. "La Glòria del Doctor Larén", editada pels mateixos quaderns i segon llibre d'en Calders, palesava els mateixos inconvenients i avantatges, augmentats els uns com els altres, però no gens esmenats. Aquesta novel·leta porta un pròleg que val, almenys, tant com ella mateixa. L'autor intenta confessar-se als possibles lectors i s'hi dona amb unes frases que havem de reproduir: "Tots els defectes de l'obra se m'apareixen com a finíssims ardits literaris." "L'estil inconnex i desorientat és una manera volguda i meditada d'accentuar la meua personalitat, subtil i garneua, d'aquesta manera que sempre m'ha agradat tant." contenen un humor finíssim que traeix el temperament de qui les ha escrites. En Calders és un humorista innat, un humorista a desgrat seu; i nosaltres, que el coneixem de ben abans que escrivís llibres, ho podem certificar. Com podem ésser bons testimonis d'aquesta facultat d'inventiva que en una o altra forma comença a revelar-se-li en plena infantesa.

L'atzar el va acarar amb les quartilles primer que amb la realitat de la vida. En posar-se a escriure havia de fer desbordar el seu natural alegre i potser no tenia per on: el món no li oferí, aleshores, experiències personals prou profundes ni la necessitat d'enfundar-se en les complicacions psicològiques d'altri. Ell mateix es duia un material amb què emprar la gràcia i la soltesa, el qual era la facultat d'inventiva. Escriví contes com "L'imprevist a la casa núm. 10", com "L'herència dels retrats i de les ànimes" plens, abassegats per la invenció, per la imaginació massa treballadora. En lloc de posar el seu enginy al món, es captava el món per a ell. Observador sagaç, hauria pogut prendre figures reals per convertir-les en caricatures vivents només passant-les pel prisma del seu humor. Però no li resultava pas així: si en tocava una, la separava del conjunt de realitats perquè esdevingués un figurí quasi grotesc en el regne dels llibres. Els problemes més grossos i feixucs se li volatilitzaven: no en quedava altre rastre que el somris que la plasmació caricaturesca us havia provocat. I no era, certament, per un afany de ridiculització: res no arribava a un gruix suficient per a ser-ho, ni la intenció de l'escriptor no anava per aquest camí. Es complia a escriure, a omplir fulls retratant el seu món de fantasies que l'altra gent havien desconegut.

PERE CALDERS, a 13'anys

Cap altre temperament no l'ajudaria millor, en aquest sentit. Analitza els fets a grans distàncies, abans o després de produir-se, comenta amb mots actuals les accions llunyanes; compara els objectes més distanciat. Així va aprendre d'observar; i quan Patzar l'ha enfrenat amb la duresa, s'ha servit del procediment après per a adaptar-se i seguir mantenint el seu món, més fort que tot. I ara que es troba a la guerra, en un ambient de privacions i de sofrències pitjor que el que mereixen els homes, que per la mateixa duresa no es pot comparar amb la bonior de què hem gaudit a casa, aquest humor no ha desaparegut i segueix essent el prisma transformador de les visions desagradables.

En certs fragments d'"Unitats de Xoc" reviu les narracions anteriors, especialment en el capítol "La casa encantada". No res menys passa en el relat "Les mines de Terol" recentment premiat i publicat per la revista "Amic", on la fantasia de l'autor també ha trobat un camp pla per a córrer. En "La Glòria del Doctor Larén" els detalls d'observació arriben al màxim de subtilitat; hi diu: "Quina responsabilitat, estimar una noia així! Deu ésser com ensenyar de muntar a cavall a una copa de finíssim cristall de Bohèmia." "És la donzella de sensibilitat delicada, que corre i dona empenyes per veure el cos d'un suïcida que s'ha llançat del terrat al carrer, i quan el veu s'esgarrifa i desconcerta amb un general desballestament de nervis." "Un diumenge, ens havíem quedat a casa especulativament perquè l'endemà ens vencia un termini de la compra d'un brollador mecànic de saló, i teníem els diners justos." "La meua dona, a l'aguait de tots els meus ocis, va portar-me una capsa tota plena de trossos de porcellana i un tub de cola

universal, amb la condició precisa que tractés de refer aquelles ex-peces de vaixella." No ens volem entretenir fent una tria que l'abundància de partícules bones faria interminable.

L'home que sabé veure així el medi semi-real semi-inventiu en què s'esforçava a viure, no ha après ni aprendrà mai de dir tanta cruesa com duen les penalitats de la guerra: "Prop del foc hi ha una criatura d'uns dos anys, tan escabellada que el dia que vulguin pentinar-la, no hi seran a temps." "No coneixem gens el mecanisme de la guerra; admirem aquesta gent que la fa moure i li dona caràcter, i voldríem que sempre tingués raó o que tots els elements servissin els seus designis. Però ens dol que sigui precisa una nevada, tot just en el moment que arribem nosaltres. Ja fa prou fred, un fred que talla la pell i afluixa la voluntat, i només falta que la neu vingui a empitjorar les coses. Les coses, tal com les podem veure nosaltres, naturalment. Ens vénen ganes de dir: "Escolteu, General: ¿no us podrieu arreglar de manera que poguéssiu prescindir de la nevada?" De fet, un general té molts recursos." "Comencem a trobar grups de carrabiners escampats sense cap ordre aparent. Molts d'ells estan lliurats a una labor de desinsectació: tenen peces de roba interior a les mans i ressegueixen les costures amb la punta dels dits; això no té pas una gran eficàcia. Més que res ho fan per tal de passar l'estona." Algunes d'aquestes observacions po-

drien ésser encarades amb les que feia de la vida civil abans que la guerra l'en tragué. La que es refereix a l'ocupació dominical, que hem transcrit expressament, que reflecteix el confort, almenys moral, d'una llar modesta i ben avinguda gràcies a l'amor i a la bona voluntat, reviu en els passatges d'"Unitats de Xoc" que alludeixen el record de la família i la casa, els quals són abundosos: "A vegades (quan hi pensa) se'ns posa un cor tan petit, que tenim por que ens quedi encogit per sempre.

L'humor de Pere Calders no ha estat mai per a fer riure: tampoc el mal geni d'altres, ni el pessimisme habitual de certa gent tenen per objecte contrariar els qui ens volten. Ens trobem davant d'unes maneres de produir-se més fortes que els captenys; tenen subjecte l'home i el fan actuar a llur imperatiu, el qual dona una mena d'hegemonia a la continuïtat dels actes. Vist així no es pot dir que l'humor ni el mal geni siguin defectes; però quan el primer és bo per excel·lència, com el d'en Calders, no ens serveix cap rialla: segons com ens contrau les faccions amb el rictus del dolor. Ah, el seu humor! És tan planer, tan seriós, que fa tornar més humanes les coses. I així com hem anotat la similitud d'aplicació en els dos medis que l'autor ha narrat, assenyalarem una conseqüència: quan volia prendre persones i fets estantissos, els allunyava de la realitat; els veïem transformats o deformats en caricatura. En prendre'ls de la realitat crua i punyent ens els acosta i els fa més iguals a nosaltres.

La guerra haurà estat una font d'ensenyances per a tothom (ens sortiran ben cares, però per això mateix cal

saber-les aprofitar), i cadascú dels qui hi han anat haurà descobert una possibilitat nova per a començar millor l'activitat llur. En Calders, escriptor, s'hi haurà enfortit. Ha baixat dels llims on agradava enfilar-se i ha posat els peus a terra, solcada de bombes i regada de sang. La topada li trencarà algun encís, produirà algun canvi en la seva manera d'ésser, però no li llevarà la gràcia i l'optimisme que sempre li han estat consubstancials, oferint-li visions, persones i actes fets i naturals perquè els visqui i se n'amari, si un dia, amb més repòs, reprèn la seva activitat com a escriptor, no li caldrà recórrer a la invenció d'un món fantàstic, perquè en el mateix món on viurà amb homes i dones que no estan subjectats per cap fantasia i segueixen llurs planetes simplement, trobarà arguments per a noves produccions, en les quals l'humor fluirà amb més eficàcia per exaltar-ne tota la humanitat que puguin contenir.

* * *

Un altre avantatge que hem trobat en "Unitats de Xoc" sobre "El primer Arlequí" i "La Glòria del Doctor Larrén" és l'estil i el llenguatge. Hom nota perfectament que són del mateix autor puix que en conserven els trets més característics, com aquests de què fins ara ens hem ocupat. Però diríem que la mà, en escriure les quartilles de la darrera obra, avançava amb una seguretat molt més gran que en temps anteriors. És evident que a cada producció ha estat perceptible una millora: motivada si més no per la mateixa habitud d'escriure, que anava creant l'estil. En "Unitats de Xoc" l'estil està consolidat i si hi esdevé ferm, agosarat a vegades, és perquè en lloc de debatre's entre abstraccions de mal definir, calca o retrata quelcom que l'escriptor ha tingut com a clar i tangible. Hi ha una millora gramatical i una superació lexicogràfica: En Calders, abans, hi posava una barreja de mots estranys, erudits i tècnics, no sempre prou reeixida. Li calien per a acolorir els seus relats, però els donaven uns colors postissos. Eren una mena de toaleta a propòsit per a les cares febles. Quan poden tenir colors naturals de sol i d'aire, les pintures els fan molt poc adob. En "Unitats de Xoc" han estat gairebé suprimits tots els mots d'aquella espècie, i cada objecte s'hi anomena pel seu nom corrent, i si és massa difícil, s'hi descriu seguint les maneres habituals de la narració i la conversa.

Per aquest cantó també veiem com Pere Calders s'acosta als ambients planers d'on ha sortit, dels quals s'alunyava seguint uns falsos miratges.

* * *

No és estrany que l'home de temps es senti satisfet de les seves activitats, perquè està convençut que els deu el benestar que té o els deurà, demà, aquell que espera rebre'n. Els qui coneixem personalment en Calders, li ho havem observat en manta ocasió. Sempre ens havia parlat dels seus estudis, de la seva professió de dibuixant, dels seus lleures d'escriptor, amb un entusiasme que sobreeixia, sovint per a fer-nos-en contagiar una miqueta. De l'ofici del dibuixant ens en diu quelcom en els primers capítols del llibre que comentem; ho fa d'esquitllada, però no hi escatima el goig.

I ens assabenta que s'ha fet carrabiner. No havia pensat mai veure's convertit en un número d'un cos armat que abans de la guerra no tenia prestigi, que, almenys tal com nosaltres els veïem, eren d'allò més rònc i passat de moda. Ja el tenim carrabiner, i tot ell bull d'alegria. Si el cos de carrabiners no hagués canviat no és fàcil que mai atragués un minyó com aquest; una vegada fet el canvi, pot ben dir que ha tingut una bella adquisició. Els carrabiners companys d'ell podran confirmar-ho.

I talment es sent encantat de tot el que fa i de tot el que el volta. Si es sap adaptar i parlar dels carrabiners que li eren repel·lents amb una tal alegria, ¿què no farà parlant de la seva terra, de Catalunya, ell que és català inflexible i ja en ve de nissaga?

Prou s'ha afirmat que la millor literatura catalana sobre la guerra són les cròniques. Les guerres no ens han inspirat poemes de tanta qualitat com els relats i dietaris fets des dels mateixos lloc de lluita. Quant a això, "Unitats de Xoc" renoua la tradició trencada, i a vegades fins sembla que l'autor hagi pres per model els nostres vells cronistes. Si ha estat així n'ha agafat especialment l'afany de remarcar la catalanitat, qualitat que resumeix, en els qui la tenen, una sens fi d'avantatges sobre l'altra gent. S'exalta amb orgull, s'aparta del xovinisme i el to que pren en anomenar els catalans i la terra llur arriba a semblar un ressò del to de Muntaner.

L'enyor de Catalunya li ha fet escriure paràgrafs deliciosos al·ludint un paisatge urbà vist en una fotografia de diari o bé al·ludint un altre paisatge, muntanya o mar, que arriba pel retrat, o pel record, o pel contrast: "La vegetació ha desaparegut; la terra s'ha aplanat i endurit, oblidant-se de la rella per tal de rebre les rodes dels avions de caça i de bombardeig. Si Catalunya es tornava així quina pena." "Quina por si ens haguessin d'enterrar

aquí, lluny de Catalunya, i ningú no plorés per nosaltres."

L'adjectiu "catalans" li omple tota la boca, i el diu com a senyal de múltiples distincions: de coratge, d'energia i de subtilitat, i sobretot, de companyonatge. Aquells dies, per l'Aragó, els catalans venien a ésser com una societat de bons auxiliis recíprocs: si es tracta de pujar en uns camions, el cap de la caravana els ho facilita per això: "Sou catalans, oi? Ja podeu pujar." Res de més simple ni més ple d'expressió. Ha de resultar emocionant de veres.

Diu en un altre punt: "El comandant també és català, i ha resultat ésser una gran persona. Al cap de pocs moments d'haver arrencat el cotxe s'ha tombat, i girant-se la solapa de la guerrera, ens ha ensenyat la placa de metall amb les quatre barres i el nom de Catalunya que porten gairebé tots els nostres soldats. "Sense això — ens ha dit — no me n'aniria de gust. Sembla pueril, oi? Li hem contestat que no, i mai no havíem dit una cosa tan de cor."

No sobta, doncs, que uns homes que vibren tant i en tots els tons quan són fora de la seva terra siguin admirats per altres que els veuen. Calders també recull aquesta admiració: "Més d'un cop la gent s'allunya dient-se a cau d'orella: "Són catalans!" I endevinem que tenim una mena de prestigi."

L'esforç dels catalans en aquesta guerra és prou perquè sigui remarcadament moltes vegades i convindrà fer-ho sovint per tal com és possible que algú se'n torni oblidat. No creiem que, de moment, Calders tingués altre intent que la sinceritat amb ell mateix. Ara que està fet, però, el seu llibre és un testimoni eficaç, i nous testimonis com aquest voldríem de la nostra actuació fora del sòl de la pàtria. Els llibres així poden servir a favor nostre tant com les batalles en què hem col·laborat.

* * *

La nostra anàlisi s'allarga més que no volíem. Hem esmerçat bona part de l'espai que ens havíem destinat copiant fragments d'un llibre que, fet partícules, apareixerà íntegrament entre els textos dels seus comentaristes. Fins ara són força els que se n'han ocupat, i tots li han estat elogiosos. I n'han remarcadament qualitats diverses, però aquestes que havem assenyalat avui no recordem que hagin estat prou divulgades. Perquè les creiem ben interessants i dignes de tants d'elogis com les altres hi hem insistit. Estem segurs de no haver exhaurit els temes que "Unitats de Xoc" ofereixen a la crítica; no ens sorprendrà que demà hi descobreixi qualitats noves.

Osvald CARDONA

MERIDIA

Barcelona, 26 de novembre del 1938

Any I. - Núm. 46